

Barnet Og Ulven

Barnet og ulven - kan der være en større motsetning? Det sarte, lille, uskyldige vesen og den grådige, rovgriske begjærighet som hensynslost metter seg ved å myrde andre? Barneansiktet som forventningsfullt åpner seg mot verden - og de sultne ulveoyne som stirrer mot byttet? Ordet og tanken som forener barnet med omverdenen - og ulvehylet som sprer redsel og skrekk?

Men det vilde være en helt virkelighetsfjern skildring av våre barn hvis vi bare vilde se den lyseblå siden av deres vesen. Hvor hensynslose og grusomme kan ikke barn være mot andre som er svakere. Vi tenker ikke på gutteslagsmål som ofte er lek og styrkeprove selvom det går hårdt for seg og tårene siler. Vi tenker nu på de tilfelle hvor en hel skare barn plutselig retter hele sin oppmerksomhet mot den svakeste som kanskje også har visse særlig tiltrekkende eiendommeligheter. Han har ikke "gjort" dem noget. Og allikevel må nettopp den ene plutselig ertes av hele flokken - pines og plages.

Gabriel Scott forteller i sin bok "Stien" en slik liten tragedie som så vokste til å bli en stor livstragedie. Etter de frykteligste lidelser for offeret, Kristoffer, forer nettopp denne tragedie til at han finner seg selv, sitt egentlige liv - etterat han nesten var blitt drept.

Men la oss se litt nærmere på begynnelsen. Kristoffer leker oppe i lien med konglesauene og ryster på dombjellen så tonene drysser ut - sing - . "Da er det som lien ryster og bever, som himmelen slår revner og jorden forgår. Et hyl isner igjenn ham, allslags kasteskyts suser i luften, torv og moseklumper hagler omkring. Han får en neve jord i ansiktet og sitter fortumlet og klipper med oynene, mens sandkornene stikker i dem, og skrumper sammen og visner innvendig.... " Gutteflokken er over ham og odelegger hele leken for ham, ramponerer det lille lekehuset. "At de kan gjøre det", tenker han, "at de kan være så ubarmhjertige, at de kan odelegge slik! Så de da ikke hvor vakkert det var, hvor uskyldig det lå der i moset, det lille huset med sovebrikken, så de da ingen, ingen ting? "

En konge smeller i pannen hans, der står en gutt med hendene fulle og huier og hyler av skadefryd. Sauene, farer det gjennom ham, den vesle bukken, anei, anei-.

Hyp, skriker dvergen i det samme, og de to som holder i benene, traver avsted så fort de kan. Slik feier de ned gjennom lien, mens Kristoffer tar etter stenene og skal prove å holde igjen. Men taket glipper og glipper, han skurer bare håndbaken opp, sliper huden av fingertuppene og river neglene halvt av. Så kommer en sten inn under ham, den flenger vesten og skjorten opp, han kjenner en voldsom smerte i ryggen, et stikk gjennom kjøtt og ben som en kniv. Det er som noget brister innvendig, et skrik trenger seg ut av ham, høyt, så det gjaller ned gjennom lien - så ekornet lar konglen sin falle, der det sitter forborget i baret, og redder seg ved et hastig spring. Guttene slipper taket i benene, dvergen reiser seg skremt opp, de forstår at noget er galt, Kristoffer er blitt så hvit i ansiktet, så slapp og tung mellom hendene deres - der faller hodet bakover i fjellet.

Dette blir begynnelsen til Kristoffers langvarige sykdom og smerte. Og av smerten som han gjennomlever i tålmodighet, våkner hans dypere vesen til en inderlig fylde som gjør ham til ett med naturen, og som gjør ham til et livsdyktig menneske. Han blir en virkelig ekte hyrde som kan vokte og tjene sine hundreder av sauer fordi han elsker hver enkelt av dem, ikke som noe ytre, utenfor ham selv, men som en nødvendig del av hans eget liv. Barndommens lek og drom forsvinner oftest for den voksnes trivielle hverdag. Kristoffers barndomslek og barndomsdrom blir til virkelighet fordi han gjennomlever smerten til doden og nettopp derved finner seg selv på nytt.

Ser vi altså på Kristoffers liv som helhet, kan vi si at han brukte sykeleiet og smerten som organ for sin egen utvikling. Kameratenes grusomhet mot ham blir i dette tilfelle vendt til det gode. Vår medlidenhet med Kristoffer viker etterhvert plassen for vår beundring.

Men hva så med disse grusomme gutter som overfalt og mishandlet ham? Hva foregår i dem i det øyeblikk de oppdager at de har gjort mer ondt enn de egentlig mente?

- Kristoffer! De roper sakte og inntrengende til ham, står omkring ham med oppspilte oyne og bytter noen forskremte blikk, han må da svare dem, tenker de, han kan da ikke bli liggende slik.

- Kristoffer!

Dvergen rusker i skulderen hans, forsiktig som i et spedbarn omtrent, synderfornemmelsen vokser i ham, han er blitt ganske kjelen i stemmen, han graver i lommen og finner en kniv og holder den fristende frem i hånden.

-Se den, Kristoffer må ha den!

- Puster han?

De holder ånden tilbake, står og boyer seg over ham, mens angeren stinger dem med sin brodd og angsten går som en frysning gjennom kroppen.

Jo, jo, han puster, han puster, de trekker et lettelsens sukk alle sammen, og dvergen putter kniven i lommen og blunker med sine rotteoyne og sier på sitt forslagne vis:

- Spring ned til stuen og varsku bare, si, at Kristoffer har falt og slått seg, at de må komme med en gang. "

Her ser vi anskuelig skildret et av de mangfoldige tilfeller av barnesjelenes utrolige omskiftelighet. Her er hverken innbitt grusomhet eller urokkelig samvittighet, hverken trygg uskyldighet eller håplos angst. Vi ser inn i en bolgende strøm av inntrykk og følelser som vi ikke kan holde fast og skjematisk på et eneste punkt uten at vi samtidig allerede har forvansket virkeligheten. Men er vi oppmerksomme på dette, kan vi allikevel antyde noen av sjelebolgene i den skiftende strøm. - I dette tilfelle blir det: Sorglos lek - misunnelse - spenning - kamplyst - grusomhet - et øyeblikks skrikende angst - våknende samvittighet - håp om at det ikke er så farlig - vikende angst - forsvinnende samvittighet - en liten logn-og ny sorglos lek.

Vi voksne har også et meget omskiftelig sjeleliv. De mest uventete bolger kan bruse gjennom vårt sjeleliv. - Men der er en vesentlig forskjell fra barnets. Som voksne jeg-bevisste mennesker har vi kontrollmulighet. Vi befinner oss i en ustanselig kamp, et ustanselig arbeid for å beherske alle inntrykk og impulser, for å bringe klarhet og ro i vårt indre og våre handlinger.

Vi kan forloope oss og bli rasende. Vi kan gjøre idiotiske feiltrinn. Men da er det nettopp små nederlag eller store mislykte arbeidsinnsatser. For kampen og arbeidet går videre. - Hvis ikke det er tilfelle, hvis vi ikke lengter prøver å kontrollere impulsene, da er vi på god vei til å bli sinnsyke i en eller annen form.

Hvis vi vilde skildre barnene som om de var voksne, vilde vi måtte skildre alle barn som sinnsyke. Tar vi for oss et barns sjeleliv i løpet av en time, alle dets inntrykk og handlinger, og tenker oss at en voksen person opplevet og gjorde akkurat dette i løpet av en time, vilde vedkommende person være sinnsyk.

Det skal ikke så meget til for å innse dette rent i sin alminnelighet. Men det er viktig at vi også drar de nødvendige konsekvenser av dette, og fremfor alt at vi kan gjennomføre det i de enkelte praktiske tilfellene.

Barnet kan være grusomt. Vi har nettopp skildret et slikt tilfelle. Men det er aldri grusomt slik som den voksne, heller ikke som den voksne sinnsyke. For barnet er hverken voksent eller sinnsykt. Dets grusomhet er av en vesentlig annen art.

Den setning vi nettopp skrev: "Barnet kan være grusomt", er allerede halvveis misvisende. Grusomheten i barnet er som vi har sett, en av de mange ukontrollerte strømninger i sjelelivet, noget som barnet selv aldri kan være skyldig i. Hvis vi vil være helt noyaktige i uttryksmåten, kan vi til og med si:

Barnet er aldri grusomt. Men grusomhet kan i høyeste grad være i barnet, - og føre til grusomme handlinger.

Vår medlidenhet gjelder som regel alltid i første instans ofrene for den grusomme handling, for eksempel den uskyldige lille Kristoffer. Ser vi litt dypere, har vi grunn til å føle ennu større medlidenhet med de ulykkelige barn som grusomheten virker i, for eksempel den lille "usympatiske" dverg som nesten får drept Kristoffer.

Og hvoredes er det denne grusomhet viser seg? - Den kan virke i et enkelt barn. Men som oftest får ikke grusomheten noen store slagkraft for den virker i flere barn samtidig. Straks massevirkningen er der, kan plutselig grusomheten øke til uanete dimensjoner. Barn som ellers enkeltvis kan synes å være nokså fromme lam, blir også revet med inn i hordens malstrom, blir med på odeleggelser som de enkeltvis aldri vilde ha gjort. - Og midt i all den rå, brutale grusomhet merker vi ofte en forbausende planmessighet. De ville, kaotiske handlinger i horden sikter alle mot ett mål. - Hvem er det som nu styrer de toyleslose handlinger? Uten at de enkelte barn i horden kan gjøre rede for det, blir de suverent ledet av et koldt og hårdt lite hode, den lille "usympatiske" dverg, bandens skjulte forer, som får de andre til å gjøre det han selv ikke makter. - Og hvor glatt og fort finner han ikke lognen som redder dem ut av faren: "Spring ned til stuen og varsko bare, si, at Kristoffer har falt og slått seg, at de må komme med en gang. "

Med sitt skarpe blikk har dvergen straks sett at Kristoffer i sin klossete ubehjelpelighet ikke vil kunne forklare seg når bare de andre er kommet ham i forkjøpet med sin lognforklaring. og han får dreiet det hele dit hen at de er noen "snille" gutter som skynder seg for å hente hjelp.

Brutalitet og koldt intellekt. Voldshandlinger og logn.

I liten målestokk ser vi her i barnenes verden de samme krefter som blant oss voksne fører til de store ver-

denskatastrofer: Millioner av mennesker som enkeltvis ikke vilde gå til krig, blir allikevel med på masseødeleggelser som de ikke på nogen måte bevisst tilsikter eller etterpå har oversikt over. Dette skjer jo da nettopp fordi de enkelte mennesker ikke klarer å leve som enkeltindivider i et fellesskap, men ledet av lognpropaganda synker ned i massen. De blir til hordemennesker. Mennesket blir til menneskerovdyr.

Det er blitt hevdet at mennesket egentlig er et slags rovdyr. - Det er en feiltagelse. Men mennesket har en rovdyr-tendens i seg som straks viser sin uhyggelige kraft når muligheten til å leve som selvstendig menneske skyves tilside. At menneskerovdyret kan bli verre i sin grusomhet enn et hvilket som helst rovdyr, er nu en kjensgjerning.

I samme grad som de voksne er våknet til jeg-bevissthet, kan de selv være med å bestemme den videre utvikling.

Med barnene er det anderledes. - Vi glemmer så lett hvor avhengige de er av omgivelsene, og i hvilken grad de er prisgitt enhver liten uregelmessighet i kroppens funksjoner. - Vi kan derfor aldri på forhånd vente at barnene skal kunne beherske og kontrollere de impulser som går i en uheldig eller direkte skadelig retning.

Så lenge vi ikke kjenner årsakene til at barnet handler slik eller slik, famler vi oss frem i blinde, når vi skal hjelpe barnet.

Men hvor godt vi enn klarer å gjennomskue årsakene og hvor meget vi enn klarer å mestre de uheldige innflytelser, vil der ganske sikkert alltid være en rundelig porsjon tilbake av feiltrinn og "onde" handlinger som barnet er nødt til å gå igjennom. Det er noget som nødvendigvis hører med til menneskeutviklingen. Den som ennå ikke har vært i det ondes område, i det ondes tjeneste, er ennå et ubeskrevet blad i livets bok. - Vår egen vesenskjerne er nettopp det i oss som har gjort sine erfaringer i det onde, og som ikke er blitt sittende fast i det.

Når vi ser det onde virke i barns handlinger, må vi nok alltid prøve å se årsakene, å forklare for oss selv hvorfor det er slik og slik. Men det er alltid virkelighetsfjernt å bortforklare det ved å si: "Ja, ja, det er ikke så farlig. Barnet kan ikke for det. Det kommer jo av det og det og osv. " - Vi må ta avgjort stilling til det, og vi må hjelpe barnet gjennom det onde, slik at barnet vokser og utvikler seg som menneske. - Det er alltid da en eller annen dyrisk tendens som overvinnes.

Når vi står overfor barn, og det gjelder at vi virkelig moter barnet, er det en stadig gjentatt tragedie at den voksnes og barnets plan i den grad ikke faller sammen at motet i virkeligheten blir svært utvendig og mislykket. Den voksne må være glad i barnet. Uten det hjelper ingen kunster eller "psykologisk innsikt". Det er et nødvendig grunnlag, en nødvendig atmosfære for i det hele tatt å kunne møte barnet. Men det er jo ikke tilstrekkelig bare å være glad i barnet i sin almindelighet. Hvorledes kan vi komme til en mer virksom forbindelse?

For 7-års alderen hjelper de voksne i grunnen bare som forbillede og som beskyttelse.

Forst etter 7-års alderen nytter det å tale direkte til barnene om hvorledes menneskene kan være grusomme og onde, hvorledes også barn kan være det. Barnet hører på ordene. Men det er tydelig at det i grunnen slett ikke er ordenes innhold det hører på. Samme ord sagt av to forskjellige voksne kan jo ha vidt forskjellig virkning. Barnet hører mest på "tonen" i ordene, det hører på den voksnes moralske kraft. - Barnet lytter, ser sporrende og undrende, kanskje nedtrykt, rystet eller skamfull frem for seg. Men dette er jo bare som en opptakt. - Storre muligheter får barnet hvis den voksne så klarer å fortsette opptakten slik at barnet får det i et fyldigere livsstoff, slik at dets krefter kan komme i større aktivitet.

Hvert alderstrinn har da vesentlig forskjellige muligheter. La oss som eksempel velge noget fra 2. classes trinn. Der er da ennå meget igjen av småbarnsalderen hvor barnet identifiserer seg helt med alt det opplever. Samtidig er forestillingslivet i 8-års alderen så pass losnet og selvstendiggjort fra selve sansningen at det er mulig for barnet å sammenligne forskjellige ting. For 8-års alderen (altså i 1. klasse) kan det med sitt indre bevege seg fra det ene til det annet. Men det slipper i grunnen det forste når det går over til det annet.

I 8-års alderen er det derfor naturlig for barnet å oppleve dyr og planter osv. som talende vesener - når den voksne bare gjør det anskuelig og saftig - fordi det identifiserer seg med dem. Og samtidig er det mulig og naturlig for 8-åringen å dra sammenligninger mellom disse "talende" bilder.

Man kan for eksempel forst skildre den grådige, sultne ulv i forskjellige konkrete anskuelige situasjoner. Så kan man skildre hvorledes grådigheten også kommer frem i menneskets liv, både hos de voksne og hos barn. Så kan man skildre hvorledes den grådige ødelegger andre og allikevel alltid er redd og vil få skylden over på den uskyldige, - noget som barn i 8-års alderen allerede har adskillig erfaring i. og så kan man tilslutt samle alle disse elementer i ett enkelt dramatisk billede. Det trenger da ingen forklaringer, hvis man bygger det opp i den retning som vi har antydnet. (Eventuelle etterpåforklaringer river det i stykker, svekker billedets kraft, og det hele er mislykket.) Det er den gamle fabel om Ulven og lammet.

En ulv kom til en bekk for å drikke. Lenger nede stod et lite lam og drakk.

"Skitner du til vannet for meg, " snerret ulven.

"skitner jeg vannet til for deg?" stammet lammet. "Du står jo ovenfor meg, og vannet renner vel ikke oppover."
"Skjeller du meg ut også" snerret ulven. "Det samme gjorde din far for seks måneder siden, " sa ulven med et grin.
"Men da var jeg jo ikke født, " svarte lammet og skjalv over hele kroppen.

"Så eter du opp og odelegger alle engene mine", knurret ulven.

"Men jeg har jo ikke fått tenner, " skjalv lammet.

"Der har vi det, " sa ulven med et glefs. "Du kommer alltid med unnskyldninger, og nu tar jeg deg. "

Og dermed sprang ulven på lammet og åt det opp.

Når barnene får høre dette i en slik sammenheng, er det lett å skjonne av ansiktsuttrykk, geberder og små utbrudd at de ser ulven for seg, at de foler dens forslukne grådighet, at de gjennomskuer dens lumske argumentering. Det er lett å se at de med hele sitt vesen da er innstillet på at de vil overvinne dette utyske.

Det neste skritt er da at barnene fordøyer og innforliver i seg de nye bilder ved å male og tegne, gjentelle og agere, skrive og lese fabelen.

For å kunne gjennomføre dette på en nogenlunde tilfredsstillende måte, vil det da imidlertid være nødvendig med en annen timeplansordning enn den som fremdeles er i bruk på de fleste skoler. Timeplanen må gi plass for 2 sammenhengende timer hver morgen, "hovedundervisningen", slik at man en viss tid kan samle oppmerksomheten hver morgen om samme emne. Hovedundervisning inndelt i perioder.

Ved siden av denne ene fabel om ulven kan der gruppere seg en rekke andre fra hele dyreriket og de andre naturrikene. Overalt er der tilsvarende andre muligheter. For hver dyreart er der ensidige tendenser i mennesket.

I 1. klassen - 7-års alderen - eventyrverden lever alle verdens elementer - det gode og det onde, naturrikene og de himmelske makter i en eneste stor billedvev hvor mennesket er med i hver liten del og også i den omfattende helhet.

I 2. klassen - 8-års alderen - fabelverden begynner naturrikene å skille seg ut. De kan sammenlignes med mennesket. Hvis dette stod alene, vilde menneskets naturside få hele tyngden og fylde. Hvorledes er det mulig i konkrete bilder å la barnene på dette alderstrinn få oppleve de krefter i mennesket som kan mestre naturen i mennesket?

Vi skal igjen ta et enkelt eksempel. Det er fortellingen om Offerus som ble til Kristofferus. Vi skal her bare ta frem noen karakteristiske trekk. (Den viktigste del av denne fortelling er tatt med både i "Den gamle skattkiste" og i "Barnets legender" som begge kan fåes på Saga forlag, Bergen.)

Offerus er den veldige naturkjempe. Utstyrt med de største legemskrefter vil han også bare tjene den mektigste. På dette trinn i sin utvikling er han som et stort, ubevisst handlende barn. og med fryd og begeistring følger barnene kjempens bedrifter. Han er straks en selvskreven helt. Alt som er stort og strålende, sterkt og legemlig overveldende, får straks barnenes udelte beundring - når det bare ikke truer og skremmer. - Beundring og ærefrykt for de voksnes ærlighet, tålmodighet, for deres uselviske offervillighet er noget som bare meget sakt og langsomt vokser i barnet. Men hvis læreren lofter en stor veggtafle og snur den i en fart eller hvis han plutselig med et tak flytter en langbenk fra den ene side av klasserommet til den andre, da ser hele klassen på ham med nesebrus beundring. - Litt anderledes og mer betenkelig er det jo når den samme nesebruse beundring for legemlige kraftprestasjoner fortsetter uforandret og uforvandlet opp i den voksne alder, slik som det i stor utstrekning er tilfelle i våre dagers idrettsstjerne-avgudsdyrkelse.

Men tilbake til Offerus. Etterat barnene har fulgt ham i hans rent legemlige glansperiode, opplever han at den mektige konge han tjener, slett ikke er den mektigste. For han er redd djevelen, den onde Lusifer. - Straks drar Offerus avsted for å tjene ham, den onde. - Et gisp av forferdelse går gjennom klassen. Deres mektige legemshelt går avsted for å tjene den onde. Men dette er jo all naturgiven legemsstyrkes skjebne. Den har ingen motstandskraft mot det onde. Den vet i grunnen ikke hvad det onde er, for den selv har vært i det ondes tjeneste. Det onde er en nødvendig kraft i utviklingen fra legemlig, ubevisst naturkraft til bevisst, indre sjelsstyrke.

I billedform får barnene i denne fortelling oppleve det som foregår i deres egne utvikling. Og at det nettopp

er en utvikling gjennom det onde, merker også barnene som en selvfølge. En av dem utbryter lengselsfullt: "Nu må Gud sende en engel til Offerus og si at han ikke skal være hos den onde Lusifer lenger! "

Og så får Offerus se at den onde nok ikke er den mektigste allikevel. For han er redd korset og korsets herre.

Og Offerus drar avsted for å finne den mektigste, korsets herre. - Men det er ikke så lett. - Forst må han i lang tid med slit og strev og uendelig tålmodighet tjene andre mennesker, bære dem over elven med sin store legemsstyrke. - Forst når han har lært dette og er blitt stille i sitt indre, kan han høre og følge det lille barn som roper på ham i nattens mulm og mørke.

Offerus er blitt moden til å bære det lille Kristusbarn. Han blir fra da av som et nytt menneske og får et nytt navn som svarer til hans vesen, Kristofferus.

Kristofferuslegenden er kanskje det beste eksempel som tydeligst viser det vesentlige i alle legender hvor det jordiske menneske gjennom det onde og en smertefull lutringsprosess blir bærer av det overmenneskelig-guddommelige.

Disse to områder, fablene hvor de undermenneskelige naturriker i mennesket kommer frem, og legendene hvor det overmenneskelig-guddommelige i mennesket kommer frem, hører intimt sammen.

I foreningen av begge kan det rent menneskelige utvikles i likevekt.

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1950/3

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond